

zasáhlo i pole umění obecně a literatury zvláště. Lze tedy Bulgakovovy prózy zahrnout pod etiku experimentátorství, i když s jistým omezením.

Autorka pokládá Diaboliádu, Osudná vejce a Psí srdce za experimenty sui generis, první za genologický experiment, druhý za postup od ozvláštňení k hororu a třetí za experiment literatury a doby a současně všechny tři za prolog k románu Mistr a Markétka. Zde se první část práce uzavírá a následuje důležitá a funkční partie Slovenský zápas o fantastickou trilógiu, v níž se překlad chápe jako genologická mutace a stylistická deikonizace.

Práci uzavírá závěrečná reflexe, kde se mimo jiné praví, že „Bulgakovova tvorba, dobou odsuvaná na perifériu, dnes vyžaruje takú estetickú energiu, že posúva ruskú literatúru 20. storočia do centra estetického myslenia 20. storočia“ (s. 100), korektní ruské a anglické resumé a rozsáhlá bibliografie předmětu.

Jako každá dobrá práce vyvolává i tato monografická studie otázky, respektive budí další podněty. První se týká terminologie, totiž slov „fantastická“ a „trilogie“. I když slovo „fantastický“ je tu vyloženo jak v ruském, tak slovenském kontextu, přesto se nabízejí otázky po vztahu tohoto pojmu k „fantasy“, „science fiction“, „antiutopii“ apod. Pokud jde o „trilogii“: spojitost by se měla doložit zevrubněji. Osobně bych spíše preferoval pojem „volná trilogie“ nebo „antiutopický řetězec“: i když nelze popřít subjektivní i objektivní spojitost děl, jejich hlavním důrazem je poukázání na odvrácenou stranu sovětské reality: proto byl ostatně Bulgakov tak nenáviděn. Dalším problémem je pojímání těchto próz jako svérázného prologu románu Mistr a Markétka. Nutno ovšem začít žánrovou podstatou románu, jehož pojetí se, jak autorka dobře ví a také uvádí, pohybuje mezi publicistikou, prozaickým experimentem, satirou a parodií až ke gnostickému nebo iniciačnímu románu. Nelze popřít přítomnost těchto vrstev, problémem románu je pak to, že je vícevýznamový a nelze jej patrně jednoduše převést na společného jmenovatele.

V translatologické partii bych použil spíše termínu „žánrová mutace“ než „genologická“, kterážto se vztahuje k vědě o literatuře, nikoli k literatuře samé.

Ivo Pospíšil

SLAVISTICKÝ KALEIDOSKOP LUDVÍKA ŠTĚPÁNA

Ludvík Štěpán: *Pohledy na slovanské literatury*, Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, Brno 2003, 272 s.

Jednomu z nejznámějších a asi nejagilnějšímu českému polonistovi současnosti, doc. PhDr. Ludvíku Štěpánovi, Ph.D., se podařilo sestavit reprezentativní výběr ze svých statí a vydat jej jako text určený prioritně zájemcům o slovanské literatury z řad studentů filologických oborů, především pak doktorandům, stejně jako dalším, kdo jeví hlubší zájem o historický vývoj slovanských literatur.

Aby čtenáři usnadnil cestu od minulosti k přítomnosti a aby jeho pozornost koncentroval na základní strukturotvorný princip knihy, rozdělil celou publikaci do tří oddílů, a to konkrétně: *Literární kategorie: epigramatika, Cesty romantické epiky: od poezie k próze a konečně Poezie a próza v modernismu a postmodernismu*.

V prvním oddílu autor v šesti kapitolách sleduje drobnější žánrové útvary, jejichž teoretické studium bývá někdy spíše na okraji zájmu, takové jako epigram, epitaf, figlík, fraška, aforismus. Štěpán se snaží dobrat historie jejich zrodu, pátrá po jejich cestě do slovanských literatur, zejména do polské, uvádí hojně dokladů i jmen a imaginární adresát knihy – student či poučený a zaujatý čtenář – dostává tedy nejen dosti informací obecně historického rázu, ale může se seznamovat i s tím, jaké podoby sledované žánry dostávaly v dílech např. J. Kochanovského nebo S. J. Lece, zasmát se či zamyslet nad příklady, které Štěpán uvádí jako doklady, které však vybral vtipně s jemným sarkasmem, který je mu vlastní a sblížuje jej s citovanými autory.

Oddíl druhý, *Cesty romantické epiky: od poezie k próze*, obsahuje čtyři studie spjaté vzájemně jednak vědomím mimořádného významu tohoto období pro celý proces konstituování moderní polské literatury, jednak také tím, že je třeba velmi konkrétně poukázat na to, které že to byly ry-

sy, jež polskou literaturu té doby provázely. Nejvýraznější osobou této kapitoly je pochopitelně A. Mickiewicz a jeho dílo. Právě to Štěpán uchopuje jako formálně rozporuplný fenomén, ve kterém spatřuje rysy konstitutivní i dekompoziční, vycházející jak z inspirace evropskou literaturou, tak ozvláštňené domácí tradicí (elegie, popisná poéma...). Když porovnává díla Mickiewiczze, Máchy a Puškina, všímá si toho, jak bylo slovanské romantické písemnictví v jejich podání jednotné svým tónem k próze. Neunikají mu ani další prvky charakteristické pro romantickou tvorbu polských autorů – tónnutí k fantastičnu (nevyhnuly mu ani jiné slovanské literatury a bylo zajisté jedním z prvků nového přístupu k literární tvorbě) a navazování na goticismus u takových autorů, jakými byli Wirtemberska, Magnuszewski, Krasinski, J. Potocki a další.

Nejobsáhlejší třetí oddíl *Poezie a próza v modernismu a postmodernismu* představuje osm studií. Štěpánovi se v nich daří sledovat niternou polymorfnost modernistické a postmodernistické tvorby, když vnímá stálou oscilaci mezi moderním pocitem, touhou ztvárnit jej a hledat pro něj adekvátní formu tím, jak autoři nejen překonávají nedávno dominantní žánrové formy, ale i hledají v dávnější minulosti tvary jiné, opomíjené (Štěpán jmenuje nostalgickou, autentickou, kvazidokumentární a silvicovou prózu – s. 175) a s jejich pomocí se pokoušejí tvořit nové – jak Štěpán podotýká – někdy až k intertextualitě směřující formy. Politicko-společenské paralely mezi situací v polském a českém prostředí pak Štěpána přivádějí ke studiím o polské literatuře v českém prostředí i ke studiím o motivech smutku a smrti v poezii O. Mikuláška a J. Skácela. Autorova schopnost vidět věci ve vzájemném propojení a nejednoznačnosti se projevuje i ve studii o vzájemném ovlivňování publicistiky a poezie v tvorbě J. Uhra a tónnutí k epice v lyrice L. Vadkerti-Gavorníkové.

Symbolický kruh, ve kterém se zveřejněné studie pohybují, uzavírají poslední dva zveřejněné příspěvky: první z nich si bere na mušku hraniční prozaické formy v polské emigrační literatuře – tedy opět ty, ke kterým není pozornost upírána primárně (reportážní, deníkové a esejisticko-memoárové) a opětovně prokazuje schopnost nalézat podnětné pohledy na díla takových autorů jako jsou Cz. Miłosz, S. Vicenz, W. Gombrowicz a další. Poslední studie vymezuje základní směřování polské postmoderní prózy. Štěpán prokazuje, že i v obsáhlém materiálu dokáže nalézat jednotící momenty, když hovoří o tom, že za základní směřování považuje tendenci k metatextu a tendenci navracející se k příběhu (s. 249).

Knihu uzavírá rozsáhlá bibliografie, ediční poznámka a autorův medailon.

Pomyslný čtenář, kterému je publikace určena, tak dostává do rukou pomůcku, která výrazně přesahuje běžná kompendia především tím, že obsahuje velmi mnoho odkazů na historický literární vývoj nejen polský a slovanský, že hodně pracuje s česko-polským kontextem, ale dává současně nahlédnout do „literárněvědné kuchyně“ tím, jak jsou jednotlivé studie vystavěny, jak často v nich objevujeme autentický autorův hlas neukrývající se za autority a nezaštiťující se alibisticky jejich jménem a díly. Štěpán mluví za sebe; cítíme jednak jeho názor, jednak schopnost vidět literaturu v jejím dynamickém proudění, ve stálé interakci minulosti a přítomnosti, aniž by tento pohled vedl k jednostrannosti. Naopak – literární proces se tu objevuje ve své pestrobarevnosti – Štěpán uvádí hodně jmen, kde může, sahá po materiálu, po příkladech (odtud množství citací).

Dalo by se říci, že právě tady můžeme v recenzované publikaci nalézt z hlediska přísně badatelského určitý kámen úrazu – v některých studiích jako by poněkud chybělo přísnější ukotvení studované problematiky do většího kontextu, v jiných je právě tato okolnost jejich silnou stránkou; někde se Štěpán „rozmáchně“ a zabere širokým štětcem, jinde se pohybuje ve velice úzkém koridoru a místo štětce bere do rukou podstatně subtilnější nástroje. I to je však zejména pro doktorandy cenná zkušenost – volba přístupu je přece volbou, kterou budou muset ve své práci také podstupovat.

Josef Dohnal